

V. ДЖЕРЕЛА

DOI 10.33294/2523-4234-2022-32-1-228-241

УДК 930.2:94(477.83)"16"

Богдан Володимирович СМЕРЕКА

ORCID: 0000-0002-1287-5440

До історії василіянського монастиря в Бесідах наприкінці XVII ст.

Впровадженню до наукового обігу два документи останньої чверті XVII ст. з історії василіянського монастиря в урочищі (пізніше селі) Бесіди. Мова йде про привілей-підтвердження фундації обителі, виданий королем Яном III Собеським у 1689 р., а також документ річицького старости Анджея Жечицького 1694 року, яким той дозволяв перекрити став на межі угідь монастиря та підпорядкованого йому села Кам'янка Волоська. На підставі аналізу обох актів з'ясовано деякі обставини закладення обителі ченців-василіян, а також розкрито перипетії взаємовідносин монахів із сусідами.

Ключові слова: Бесіди, ЧСВВ, фундація, Ян III Собеський, Кам'янка Волоська

Bohdan Smereka

To the history of the Basilian monastery in Besidy in the late 17th century

Two documents of the last quarter of the 17th century on the history of the OSBM monastery in the locality of Besidy are put into scientific circulation. First of all, it is the privilege of confirming of the foundation of the monastery, issued by King Jan III Sobieski in 1689. Due to this privilege, we can identify the name of the founder (Jan's mother, Zofia Teofila Sobieska) and specify the time of the foundation of the monastery (before 1661; until now, the year 1667 was generally accepted among researchers). The king's document gave the monastery extensive rights, while relieving it of a number of fiscal burdens. Residents of neighboring villages were not allowed to fish in the monastery pond and build houses on their land. The privilege also regulated the rules of election of the hegumen (he could only be a representative of the local monastic fraternity).

Another document on the history of the monastery was issued by Andrzej Rzeczycki, the head of the neighboring starosty (royal domain), in 1694. In it, he allowed the monks to shut down the pond, although it threatened to flood the lands of the village of Kamianka Voloska under his control. To relieve the tension between peasants and monks, Rzeczycki promised compensation to his subjects,

but forbade them to create any obstacles to the monks upon penalty of fines. The monks, according to document, were required to pay starost of 250 zlotys from each release of pond water.

Thus, the analysis of both documents makes it possible to find out some of the circumstances of the founding of the monastery of the Basilian monks, as well as to reveal the interpersonal relations. Moreover, if the first document describes the future prospects in the life of the monastery, the second document reflects the reality of daily occurrence of monks, in which there was a conflict with neighbors.

Keywords: Besidy, OSBM, foundation, Jan III Sobieski, Kamianka Voloska

Василянський монастир в Бесідах є одним з найменш досліджених монастирів чину у Львівській єпархії. Він проіснував трохи більше ста років. Однак, якщо дата закриття обителі відома достеменно (1787), цього неможливо сказати про рік її закладення. Одними з перших про історію монастиря писали Михайло Коссак та Антін Петрушевич, які висловили з цього приводу різні думки. Перший назвав роком закладення монастиря 1667-ий [2, с. 175–177], другий вважав таким 1672-ий [5, с. 174]. Також Коссак навів ряд фрагментів фундаційного привілею, який двом монахам – Філарету Служці та Теофілу Осташевичу – нібито надав в 1672 р. король Ян Собеський (який ще не був тоді монархом). Інші дослідники, які писали про монастир (Іван Крип'якевич [3, с. 77], Василь Слободян [7, с. 8–9; 8, с. 77–78], Орест Мацюк [4, с. 55], Володимир Пшик [6, с. 70]) опиралися на запропонований Коссаком 1667 р., як відправну точку існування обителі. В. Пшик додатково назвав цей рік датою першої згадки про с. Бесіди, хоча матеріали інвентарів Жовківської маєтності (до якої це село первісно належало) другої половини XVII ст. не фіксують такого поселення [16, с. 104–105, 151, 152, 153, 154, 156, 158, 190–191]. Михайло Ваврик розширив ймовірні хронологічні рамки виникнення монастиря до 1659–1667 рр. [1, с. 189]. Ще один дослідник, Михайло Хохонь, у своїй кандидатській дисертації, посилаючись на працю М. Коссака, помилково вказав роком закладення монастиря в Бесідах 1661-ий [9, с. 72].

Привілей, фрагменти якого навів у своєму дослідженні М. Коссак, справді був виданий Яном Собеським, однак, сталося це значно пізніше, а саме: 21 січня 1689 р. [13, с. 98–111]. 25 жовтня (“середа перед святом св. апостолів Симона [Петра] і Юди [Тадея]”) 1702 р. документ було надано для внесення до львівських гродських актів, а 8 березня 1731 р. цю копію було вписано до трансумпту (за підписом старшого сина Яна Собеського, Якуба Людвіка). 30 серпня 1738 р. до львівських гродських актів було внесено і цей трансумпт, а 28 грудня 1780 р. його вписали до книги копій привілеїв містам, селам, церквам та монастирям, укладеної в Становому комітеті [13, с. 96–113]. Саме цю копію привілею ми публікуємо під № 1.

Цікаво, що М. Коссак у своєму нарисі про монастир в Бесідах наводить посилання на акт, вписаний до книги гродського суду Львова в “середу перед святом св. апостолів Симона [Петра] і Юди [Тадея]”, однак не в 1702 р., а рівно двадцятьма роками раніше (хоча в 1682 р. сам цей день – 28 жовтня – припадав на середу) [2, с. 177]. Пошуки цього документа у фонді 9 Центрального державного історичного архіву у Львові серед справ за 1682 р. результату не принесли. Припускаємо, що М. Коссак просто помилився із датуванням, причому двічі – і з датою укладення привілею, і з датою його першого внесення до судових книг.

Аналіз документа, виданого королем Яном III Собеським у 1689 р., вказує, що перед нами підтвердження попереднього привілею, текст якого не виявлено. В ньому йшлося про те, що Філарет і Теофіл заклали монастир разом з трьома церквами (Внебовзяття діви Марії, Св. Онуфрія пустельника і ще однією без посвяти) “за дозволом згаданої родички нашої і за її привілеєм” на попередньо придбаних угіддях в урочищі Бесіди, розташованого “в пущі добросинській, над рікою Білою ... при самому кордоні Річицького і Мостівського староства”. Ім’я “священної пам’яті наймилішої родички” в тексті документа не назване, однак не складно ідентифікувати в ній матір Яна Собеського – Софію Теофілію з Даниловичів. Від своїх батьків вона успадкувала ряд володінь в Руському воєводстві (Куликів з 19 селами, Маркопіль з 12 селами, Озерну з 9 селами, Яричів з 11 селами, новозакладене містечко Сасів), в т. ч. Жовківську маєтність (з 11 селами). На її західній окраїні знаходилось с. Добросин. Власницею села (як і інших перелічених маєтностей) Софія Теофілія стала 20 січня 1637 р., коли після загибелі в татарському полоні роком раніше корсунського і чигиринського старости Станіслава (бездітного брата Софії Теофілії) був проведений поділ маєтностей Даниловичів [15, с. 479].

По смерті Софії (27 листопада 1661 р.) маєтність стала власністю Яна. По річці Білій (права притока Рати), що протікала біля монастиря, проходила межа між Белзьким та Руським воєводствами [12, арк. 3]. Угіддя монастиря межували з ґрунтами двох королівських сіл – Кам’янки Волоської (належало до Річицького староства) та Пристані (Мостівське староство).

Своїм привілеєм Ян Собеський “зміцнював, утверджував і схвалював” фундацію матері. Ченцям було дозволено закласти дві церкви на Липовому острові Скіцку (очевидно, під Skicku слід розуміти невірно написане копіїстом Skielcu) з посвятами Благовіщення та Воскресіння Ісуса Христа. Названий острів добре видно на карті Фрідріха фон Міга (згодом став, який його омивав, поступово висох) [14]. Як припускає М. Хохонь, монастир було зведено “на місці заплави, а пізніше прокопано з південного і східного фронту рів для заповнення водою”, тобто Липовий острів мав штучне походження [9, с. 72].

Ченцям дозволялася вирубка дерев в околицях (зокрема у лісах обох вищеназваних староств) для заготівлі дров, а також для будівництва церков та господарських споруд, ремонту вже існуючих, “що з часом руйнуються і обвалюються”, тобто станом на 1689 р. такі будівлі тут вже були. Монахи отримували право вільного вилову риби в місцевому ставі. При ньому дозволялося звести млин на трьох і більше каменях (зауважимо, що млини в тутешніх селах, як правило, будували на одному камені), а на його основі – фолюш (сукновальню) та порохівню, тобто порохівний млин, “як уфортифікованому ... місцю ... для охорони від неприятеля” (очевидною була потреба в окремій споруді для зберігання пороху, про що в привілеї не згадувалося). Дозволялось будівництво гумна, хлівів (“фільварків для худоби”), винниць та бровара. Також ченцям надавалося право завести пасіку без необхідності сплатувати “бджолину десятину” власникам маєтності. Монахи могли утримувати 6 і більше “слуг чи комірників”. Для захисту від ворожих набігів дозволялося звести навколо монастиря вали та мури.

В дні чотирьох храмових свят (Благовіщення, Воскресіння, св. Онуфрія і Внебовзяття Богородиці) миряни, незалежно від статі і стану, могли приходити до тутешніх церков для здійснення церковних таїнств. Також в ці дні дозволялося торгувати (обумовлювалося, що ринкове місце повинно бути віддалене від монастиря і церков). Монахи, яким привілей дозволяв організувати власну друкарню для видання “книг греко-руських”, отримували право реалізовувати їх на цих ярмарках в майбутньому. Зауважимо, що такі торги могли тривати впродовж кількох днів або навіть цілого тижня. Одночасно, ченці звільнялися від сплати будь-яких поборів та данин з коштів, зароблених від продажу книг. Орендарі лісових угідь та гайові не мали права стягувати кошти з монахів та перекупників, що прибули до Бесід у базарні дні.

Мешканцям навколишніх сіл, як старостинських, так і підконтрольних Собеському, заборонялось (останнім під страхом суворої кари) виловлювати рибу в монастирському ставі (в’ятірами чи будь-якими іншими способами). Ченцям дозволялося приводити до жовківського замку спійманих на незаконній риболовлі селян.

Також селяни не могли купувати землю, закладати хутори та тримати пасіки в монастирських угіддях (у документі перелічено місцевості, які до них належали). Частина згаданих найменувань через сто років була зафіксована в Йосифінському поземельному кадастрі с. Добросин (brod Mowmycza → uroczysko Momycz [11, арк. 182 зв.]; koło Grunia → uroczysko Gruniowe [11, арк. 183 зв.]; Grędy → Grzeda Sokolowa [11, арк. 93 зв.]; grunt Pieczyska → uroczysko Pod Peczyskami [11, арк. 71 зв.]). Додатково привілей гарантував виключне право власності ігумена на раніше придбані ним ґрунти (зокрема на Леварду у верхів’ях монастирського ставу) і захищав їх від посягання сторонніх осіб (перш за все, добросинських підданих, які раніше утримували ці землі).

Документ регламентував правила виборів настоятеля (“до ... господарства здібного і старанного у всіх церковних обрядах”), які мали відбуватися кожного Нового року. Кандидатом міг стати представник лише чернечої братії Бесід.

Другий документ до історії монастиря, який розглянуто в нашому дослідженні, був виданий і підписаний старостою сусідньої Річицької королівщини Анджеєм Жечицьким 12 травня 1694 р. 13 вересня того ж року акт був наданий для внесення до книги гродського суду у Львові ігуменом Єрофтеєм Морозовцем (Морозовичем) [10, с. 2061–2064]. Цю копію ми публікуємо під № 2.

Документ є угодою між монастирем та старостою, яким останній намагався залагодити конфлікт між ченцями та підданими йому селянами. Справа в тому, що монахи, маючи намір звести млин на ставі, а також “заставити” водойму (перекрити), не могли цього зробити через загрозу підтоплення угідь с. Кам’янка Волоська, чому противилися його мешканці. Своїм актом староста дозволяв ченцям перекрити став, а для зняття напруженості між сусідами оголошував про такі міри:

- між угіддями монастиря та села встановлювалися стовпи, щоб під час підтоплення було видно межу старостинських і чернечих ґрунтів;
- узгоджувався (однак, не називався) розмір компенсації тим мешканцям Кам’янки Волоської, які постраждають від підтоплень;

– монастир звільнявся від сплати цієї компенсації, натомість ченці змушені були передавати до старостинського двору в Кам’янку Волоську 250 зл. від кожного спуску водойми; в разі несплати коштів монастир міг втратити право володіти ставом (“pod odpadnieniem od stawu”), зазначимо, що згідно привілею Собеського, економи і адміністратори сусідніх староств не повинні були вчиняти по відношенню до монастирського ставу і млина “жодної несправедливості, обтяження, втручання”);

– мешканцям Кам’янки Волоської заборонялося ловити рибу в монастирському ставі, молоти зерно в млині ченців (після його зведення), займатися винокурінням, вирубувати старостинські ліси неподалік монастиря (під закладом ста гривень) та чинити будь-які перешкоди ченцям (під закладом 50 гривень).

Нарешті, річицький староста обіцяв монахам надавати людей для спуску водойми, про що двір необхідно було попередньо повідомити.

Таким чином, впровадження до наукового обігу двох документів XVII ст. з історії монастиря в Бесідах та їх аналіз дають змогу з’ясувати деякі обставини закладення обителі ченців-василіян, а також розкрити перипетії їхніх взаємин із сусідами. Завдяки першому документу (привілею Яна Собеського від 1689 р.) було встановлено ім’я фундаторки монастиря (Софія-Теодорія з дому Даниловичів, матір Яна) та уточнено час його появи (до 1661 р.; в історіографії загальноприйнятим дотепер вважався 1667 р.). Виданий в 1689 р. привілей був лише підтвердженням цієї фундації. Документ короля надавав монастирю широкі права, одночасно звільняючи від низки фіскальних тягарів.

Другий розглянутий акт – угода між монастирем та старостою сусідньої Річицької королівщини від 1694 р. – також містить чимало цінної інформації. На відміну від привілею Собеського, де барвисто змальовано перспективи в житті монастиря, цей документ ілюструє реальність повсякдення ченців, в якому мав місце конфлікт із найближчим сусідом. Його залагодженню і присвячена угода. Окремої уваги в ній заслуговує пункт, в якому йдеться про обов’язок монастиря передавати 250 зл. на користь старостинського двору від кожного спуску ставу, з умовою втрати монастирем права володіти водоймою в разі несплати цих коштів (хоча виданий всього п’ятьма роками раніше привілей короля категорично забороняв подібні втручання у право ченців володіти ставом, а також грошові стягнення з них).

Документ № 1

1689 р., січня 21, Жовква

Привілей підтвердження королем Яном III Собеським фундації василіянського монастиря в урочищі Бесіди

[// 98] [...]

Jan Trzeci z Bożej łaski król polski, wielki xiążę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, zmudzki, inflandzki, kijowski, wołyński, smoleński, siewierski, czerniechowski, tudzież na Żółkwi, Złoczowie, Pomarzanach (!) dziedziczny pan. Wszem wobec y każdemu zosobna, oznaymuiemy niniejszym listem y przywileiem naszym, komu by o tym teraz y w potomne czasy wiedzieć należało, osobliwie successorom naszym, iż my w panstwie

krolewstwa naszego, w dobrach zaś dziedzicznych wolną mając w rządzeniu dyspozycję, tudzież pro zelo trzymając, abyśmy przy prawach y wolnościach, od nayiasniejszych antecessorów naszych nadanych świątnice Pańskie y przy nich służebnice boskie wcale y nienaruszenie zachowali y iako o naywiększe chwały boskiey pomnożenie starali się. Więć my, biorąc przed się świątobliwych predecessorów naszych te za nayprzedniejszą zarliwość, aby z iako naywiększym pomnożeniem w państwach naszych, od pana Boga nam [// 99] do dyspozycyi powierzonych, chwała boska krzewić się mogła, wszystkie pobożne fundusze y legacye znacniać y stwierdzać za rzecz nayskuteczniejszą bydź poczytamy, przeto, gdy suplikowali nam pokornie nabożni zakonnicy oyciec Filaret Słuszka y Theophin (!) Ostaszewicz, bracia reguły S[więtego] Bazylego Wielkiego, w posłuszeństwie prawosławnym świętych czterech patryarchów Cerkwi wschodniej, w episkopstwie lwowskim będącey y zostaiącey, który ex zelo pietatis od s[więtey] pamięci naymilszey rodzicielki naszej, przez urodzonych niegdyś ojców swoich, pewne uroczyszcze alias Biesiady nazwane, w puszczy dobrusińskiej nad rzeką Białą rzeczoną, przy samey granicy rzeczywiczkiego y mostowskiego starostwa kupione, na chwałę boską poświęcili y na nim za pozwoleniem pomienioney rodzicielki naszej y za jej przywileiem manaster cały ze trzema cerkwiami, iedna pod tytułem Wniebowzięcia Nayswiętszey Panny Maryi, druga S[więtego] Onufrego pustelnika, trzecia zaś pod tytułem ____, za błogosławienstwem wielbnego Jozefa Szumlańskiego, episkopa lwowskiego, pasterza swego, wystawili y zfundowali, żadaiąc łaski naszej krolewskiej, abyśmy i na w toy (!) mierze pomieniony fundusz, iako na własnych dobrach naszych dziedzicznych zostaiący, w włości żółkiewskiej założony y erygowany prawem naszym dziedzicznym, mocą y powagą krolewską wzmocnili, stwierdzili y approbowali, do ktorey suppliki iako do słuszney łatwie się skłoniwszy, nie tylko [// 100] tak pobożny postąpek y takowy fundusz własną naszą znacniamy, stwierdzamy y approbuujemy, ale też tymże wyżey pomienionym urodzonym nabożnym Philarczowi Służące (!) y Theophanowi Ostaszewiczowi, zakonnikom, iako w nauce doskonałej, w cnotach moralnych y obrządkach cerkiewnych, około pomnożenia chwały boskiey y zbawienia dusz ludzkich dobrze doswiadczone y od wyż przereczzonego wielbnego episkopa lwowskiego, iako od wielu innych, także rittus graeci przełożonych, nam godnie zaleconym fundatorom y na wybudowanie y wystawienie manastera całego ze wszystkimi do tegoż manastera przynależytosciami y okolicznosciami, iako to cerkwi dwóch w Ostrowku Lipowym Skicku (!) nazwanym, przy pasiece y sadach, pod założeniem Zwiastowania Nayswiętszey Panny, oraz y z drugą pod tytułem Zmartwychwstania Chrystusa Pana, zupełną moc y władzę z wyrazney woli naszej dajemy y konfirmujemy, ktory to manaster w religii graeco ruskiej pod posłuszeństwem świętey powszechney apostolskiej Cerkwi wschodniej zostaiącey, na zaszczyt y większe w nim przez ludzi bogoboynych chwały boskiey pomnożenie, wespół z dwoma mianowanemi cerkwiami na Ostryku (!) Lipowym w ługach, między wodami poblížey tego manasteru, na samey granicy pomienionych rzeczywiczkiego y mostowskiego starostw leżącemi sub uno tecto, bez żadney szkody dobr naszych dziedzicznych [// 101] fundowany y wystawiony, niżey opisanemi z łaski naszej krolewskiej ubogacamy y obdarzamy faworami, a naprzód na wybudowanie manastera całego, cerkwi mianowanych y wszelkiey należytosci do niey, iako to celi y innych budynków przyzwoitych, tak też y do poprawienia tychże budynków, za czasem ruynujących

się y opadaiaących, wolny wrąb drzewa zgodnego do budynku, iak w puszczy naszej do-brusińskiej, tak też y w puszczach rzeczywistego y mostowskiego starostwa, temuż mana-styrowi przyległych, tudzież do opału każdodziennego, co potrzeba wolne używanie na zawsze wiecznemi czasy pozwalamy, browaru wystawienie, w nim wolne piwa robienie zawsze na potrzebę manastyrską, stawu dla ryb zakonnikom na rzece Białey nazwaney, przy manastyrze płynącej, tak iako sam w sobie może bydz. Który kosztem wielkim włas-nym z oyczystych dóbr przez przerweczonego urodzonego Philareta, fundatora, zakonnika, z ziemi wywiedziony y w groblach porządnie postawiony iest, leżący przy Skoropady sie (!), a z Lewardą z wierzchowinie stawu zostawienie y tegoż stawu wolne bez wszelkiej przeszkody successorów naszych wiecznemi czasy używanie sadzawek, według możności y potrzeby wyrobienie, młyna także na mieyscu sposobnym przy tymże stawie monaster-skim, iaki może bydz lub o trzech, lub o więcej kamieniach dla wygody tak samey mana-styrskiej, iako też y dla potrzeby gwałtowney ludzi gwałtownych pospolitych wystawienie y wybudowanie możnali będzie foluszu dla folowania sukna różnego y stępami [// 102] dla tłuczenia siemienia y prosa, także prochowni dla prochu zrobienia postanowienie, ponieważ iako fortyfikowanemu y fortyfikuiącemu się mieyscu potrzebny będzie proch dla ochrony od nieprzyaciela, sadow przy cerkwiach, iak w manasteru samym, tak y na Ostrowku Lipowym, wszelkiej drzewa owoc rodzącego szczepienie y rozkrzewienie się, pasieki bez żadnych dziedzicom y successorom naszym powinności pretensyi y daniny albo dziesięciny pszczelney osadzenie, pszczoł rozmnożenie (!), gumna dla zboż, folwarków dla bydła, według potrzeby y upodobania swego przy tymże gruntach, manasterowi nale-żytych, wybudowanie, sług albo komorników szesciu albo więcej dla wygody y posługi manasterskiej (ktory by manasterskich gruntów tylko zażywali), chowanie winnicy także dla porzeby manasterskiej wystawienie y w niej gorzałki kurzenie, a tego wszystkiego dla sustentacyi y pożywienia ubogim zakonnikom w manasteru przerweczoym, teraz y na potym zostaiącym, wiecznemi czasy pozwalamy y nie odmawiamy w tym successorow naszych, obliguiąc y obowiazuiąc, aby bynaymniey tey woli naszej wyraźney nieprzeci-wiali się. Pod czas czterech prazników do różnych przy cerkwiach wyż pomienionego manastyrze biesiadzkiego y na Ostrowku Lipowym odprawuiących się, iako też y każdego czasu ze wszystkich okolicznych stron, aby wolno było ludziom utriusq[ue] sexus, ordinis & conditionis dla spowiedzi grzechów, przyięcia kommuniy s[więtey] y innych zbawien-nych obrządkow [// 103] każdej duszy chrześciańskiej należytych z kompaniami, proces-syami na chwałę Boga Wszechmogącego y na wystawienie Matki Jego Przenayswiętszey na tym mieyscu świętym wielce cudowney, bez żadney turbacyi, przepedycyi, zabraniaia y tumultów przychodzić dopuszczamy y pozwalamy, aby także na tych praznikach wszel-kie wolno było przywozić każdemu z różnych stron żywnosci y likwory y one ludziom dla nabożenstwa przychodzącym sprzedawać, tak iednak, aby nie blisko manastyrza, ale opodal ciz przeieżdżaiący przekupnie y bazarnicy dla hałasów y kłotni, bitew, przez co obraza boska mieysc świętych, zgwałcenie y sprofanowanie zwykło bywać, czego przestrzegać będą z manastera oycowie y zakonnicy, stawali przy takowey wolności, aby według nale-żytości od mieysc manasterowi powinne y zwyczajne kiermaszne przekupnie y bazarnicy oddawali, żaden zaś z dóbr dziedzicznych naszych, iako arędarze lesni y gaiowi ważyć sie nie będzie, aby miał, iako praejudicium y obciążenie, iak monasterowi, tak też przekupniom

y bazarnikom, natenczas zgromadzonym, czynic żadnego zdzierstwa y pensyi albo raczey składek nie biorąc, ani przywłaszczając sobie pod surowością y karą wszytkich w szczegulnoscii obowiązuemy y zakazuemy; nadto żaden także z poddanych naszych dziedzicznych włosci żółkiewskiey, iako też z rzeczywiekiego y mostowskiego starostw y innych poblížszych wszelkiego stanu y kondycyi ludzi, poblisku granic manasterskich gruntów gdziekolwiek kupować, sałaszków alias futorów bodować (!), pasiek stawiać y iakichkolwiek dom[// 104]ków fundować, w nich z żonami y z dziećmi na przeszkodę zakonników w drodze zbawienney, w skromnoscii, pobożnoscii y czystoscii życie swoje prowadzącym y o łaskę Wszechmogącego Boga staraiącym się, mieszkać nie poważy się, ani będzie mógł, iakoż pod winami y surowym karaniem zakazuemy y waruiemy, grunta wszytkie, to iest Biesiady uroczyszczu, na którym zbudowany iest teraz manaster, oraz z należytosciami, gruntami na Ostrowiu Lipowym, począwszy od brodow Mowmycza aż do brodu Lipowego y Miskowego y brodu na Zabawniku zostaiącego, także z przeszłemi, dawno kupionemi y zapłaconemi gruntami, iako to Pieczyska, Mielnikowego całego gruntu y koło Grunia, Grędy z łakami leżącey, iako sama w sobie obszerna zostaie, te wszytkie grunta, iako teraz, tak przed tym, wcale, zupełnie y istotnie zapłacone y dziedzicznym prawem manasterowi dla zakonników, teraz y na potym będących, w używanie wieczne przedane, na które doskonałe prawa od sw[iętey] pamięci naymilszey rodzicielki naszej otrzymane, tak od nas zakupione, bez żadnych czynczów, robocizn y powinności puszczaemy, daemy, rezygnuiemy y do nich żadnego prawa własności, dziedzictwa y z sukcesorami naszymi mieć więcej nie chcemy; iakoż wyrokę wieczną z nich niniejszym przywileiem naszym czyniemy. Dla tatarskich zaś y innych nieprzyjacielskich inkursyi obmyślając warowną cerkwi y budynków całej fundacyi manasterskiey conservatio (aby uchoway Boże lada-czata albo [// 105] zgraiu iako nieprzyjacielska ogniem tych budynków manasterskich nie ruynowała) nie tylko w wały, ale też y w mury, ieżli przyidzie do tey perfekcyi temu manasterowi biesadzkiemu w iako naylepszą gruntowną fortecę fundować się pozwalamy y dopuszczamy, czego sukcesorowie nasi rozbrańać nie będą, ażeby tenże urodzony nabożny Philaret Sluszkau, humen y fundator manastera tego, iako gospodarz pilny y swoią własną substancję na chwałę boską manastyra biesadzkiego leżący, któremu to prawo nasze krolewskie, oraz ze wszelką mocą gospodarską do fundowania przerzeczonego manastyra biesadzkiego, z nim teraz zostaiącemi y na potym będącemi zakonnikami, czasy wiecznemi daemy, konfirmuiemy y pozwalamy, którzy według funduszu y votum swego przed Bogiem uczynionego, a osobliwie nadaney im reguły y artykułow opisanych, od wielbnego episkopa lwowskiego, pieczęcią y ręką jego własną stwierdzonych, sprawować się będą, po smierci zaś wyż mianowanego urodzonego Philareta Sluszki, y humena (!) y fundatora, któremu naypierwey konsens nasz na fundamencie manastyra y teraz generalne prawo od majestatu naszego krolewskiego y dziedzicznej possessyi konfirmowane y pomienione, iako całemu fundatorowi y substancję swoią oycowską, na to lożącemu (aby nie odstępuiąc tych mieysc świętych, iako manastera biesadzkiego, tak też y na Ostrowku Lipowym cerkwi będącey) w iako naywiększą chwałę boską y cześć należytą po Bo[// 106]gu, Przenayswiętszey Pannie, oraz z innemi obrządkami cerkiewnemi, duchownemi y gospodarstwem krzewił y fundował wiecznemi czasy następującym zakonnikom y przełożonym, daemy y konfirmuiemy przy takowym sposobie y wyraźney woli

naszey; aby wziąwszy błogosławieństwo od należytego pasterza swego, teraz y na potym zostaiących y następuiących episkopów, nie od bogow ich episkopskich, ani też z innych manasterów braci albo nabiiających się y nakupuiących na urząd humeński przełożenstwa manasteru biesadzkiego, ale z posrodka siebie zgromadzeni bracia z własnych professow swoich (upatruiąc do pomnożenia chwały boskiej y gospodarstwa sposobnego y pilnego we wszystkim obrządku cerkiewnym) corocznie na Nowe Lato, podług zwyczajuw monasterów y innych, iako to skickiego y krechowskiego, obierali y elekcyę wolnemi głósy na humena y przełożonego manasterowi swemu czynili y składali, ażeby zas w potomne czasy mieyscu temu świętemu cudami Przenayswiętszey Panny Maryi zdawna własnemu, gdzie codzienna ofiara Pańska za dostojenstwo maiestatu naszego y successorów naszych, tudzież za obronę całej Rz[ecz]p[o]s[po]l[i]tey y konserwacyę pożądanego pokoju państw naszych odprawować się będzie, iako też zakonnikom, maiestatowi boskiemu we dnie y w nocy modlitwy za grzechy wszystkiego swiata, osobliwie przy podniesieniu hostyi przenayswiętszey, posilaiącym żadne prawu terazniejszemu od nas wieczne[// 107]mi czasy miłosciwie nadanemu, nie działo się prejudicium successorów naszych paterno amore obliguiemy y obowiążuiemy, aby od wszelkich impetycyi, gwałtów, napasci y jurysdykcyi niepotrzebnych wielorzeczony manaster biesadzki y w nim zakonników zostaiących suprema potestate sua w czasy wieczne bronili y zasłaniali, innym także wszystkim pogranicznym wszelkiey kondycyi y przeminencyi (!) ludziom zakazowali; aby iak co się tycze obrzędow duchownych, cerkiewnych, tak y rządow świeckich, zakonników w tymże manasterze biesadzkim, teraz y na potym będącym, naymnieyszey krzywdy y wiolencyi czynić nie wazyli się. Ktory to fundusz y w nim wszystkie wyrażone instytuta y opisane naywyższą władzą, mocą y powagą naszą krolewską, we wszystkich punktach, klauzulach, atykułach, ligamentach y kondycyach wiecznie zmacniamy, stwierdzamy, approbuiemy ninieyszym listem y przywileiem naszym, oraz wiecznego, gruntownego waloru bydź deklaruiąca, a przerzeczony manaster z cerkwiami, zakonnikami y ze wszystkimi polami, rolami, gruntami, łakami, ogrodami, sadami, stawem, młynem, sadzawkami, pasiekami y wszelkimi wyżej opisanemi należytosciami y przyległosciami w osobliwą protekcyę naszą krolewską bierzemy y przyimuiemy, obiecuiąc to praesenti diplomate nostro po nas y successorach naymilszych naszych, iż iako my, tak y successorowie nasi, prawa tego y w nim kontentów wszystkich y naymnieyszych, wyrażonych, wyżej opisanych y w niczym nienaruszemy y z [// 108] naymnieyszey z siebie okazyi oni też władzy nikomu nie damy, ale zupełnie y nienaruszenie toż prawo wiecznemi czasy strzymamy y zachowamy. Co y successorowie nasi chętnie czynią, pozwalaiąc do tego przy możnosci zakonników drukarni przy manasterze wystawienie y w niey wszelkich xiąg graeco ruskich opera drukowanie, pod czas zaś praznikow corocznie odprawuiących pospolitych jarmarków, na wszelkie sprzedayne rzeczy po kilka dni lub po tygodniu iednym wywołanie y ustanowienie, bez przeszkody iednak y daniny, tak zamkowej żółkiewskiej, iako też y dworskiej naszych arędarzów, procz samemu manasterowi należytoy (!) pensyi y postanowienia jarmarkowego, podług pospolitego zwyczaju, przy słusznosci bez ukrzywdzenia y uciepiężenia ludzkiego; tudzież absque praeiudicio publicznych miasteczek y wsi, na[o]koło manastera leżących y zostaiących, strony gruntu Lewarda nazwanego, w samey wierzchowinie stawu leżącego przy gruncie Mielnikowym, iako przerzeczonego humena y funda-

tora własnym, oyczystym, kupionym y przez tegoż humena y fundatora aeviternis temporibus manasterowi biesadzkiemu oddanym y approbowanym y aplikowanym, od ktorego wszyscy iakimkolwiek imieniem y pretextem krewnosci, bliskosci successorowie wyż mianowanego ihumena y fundatora ekskludowani y w niczym interesuiący się powinni bydzi, iako my mocą y powagą naszą krolewską, [// 109] stosując się do woli tegoż fundatora, dziedzica przerzeczonego gruntu Grunia Mielnikowego nazwanego, ekskludujemy y odcinamy, zakazując surowo, aby się żaden, ani za życia, ani po śmierci wyżey specyfikowanego ihumena y fundatora nie ważył turbować, ani napastować z successorów, teraz y na potym w manasterzu biesadzkim zostających, ihumenów, przełożonych, starszych lub zakonników samych, iak przez się, tak przez subordynowane osoby iakiekolwiek, którzy poddani nasi dobrusiny w possessyi swoiey przed tym mieli y trzymali, ponieważ zakonnicy manasterza biesadzkiego też Lewardę, bardzo przyległą stawowi swemu, widząc za niego grunt inszy, to iest Pieczysko nazwany, iako swój własny kupiony y zapłacony w zamianę dali, względem czego żadnego interessu, ani jurysdykcji uzurpować sobie więcej na Lewardzie przerzeczoney nie będą przerzeczeni poddani dobrusińscy, ani się będą ważyć turbować zakonników manasterskich biesiadzkich, tak teraz, iako y na potym w manasterze zostających y rezydujących approbujemy, przy tym wszelkie temuż manasterowi biesiadzkiemu, iak przez najmilszą sw[iętey] pamięci rodzicielkę naszą, tak przez nas samych, lub przed tym, lub swiżo (!) teraz nadane prawa, cessye, fundusze, konsensa, przywileie, oraz z kommissyami, iak z początku, tak y teraz, przed trzema laty od boku naszego krolewskiego, a to względem gruntów, iak na wybudowanie całego manastera y cerkwi do niego przyległych, tak na wystawienie y zostawienie sta[// 110]wu z młynem, dla wywiezienia y sustentacyi teraz y na potym będących y zostających zakonników, wywiezionemi z których to kommissyi, iż po wielokroć doskonale deductum iest, że ten staw z młynem absque praeiudicio y przeszkody włosci dobr naszych iest zostawiony y ex plano wywieziony, więc my żadney przeszkody zabrania w wolnym używaniu jego y successorami naszymi czynić nie będziemy, ani się poważemy y owszem w osobliwym respekcie y protekcji mieć, trzymać go będziemy, aby nie upadł, gdyż ztąd tylko całego manastyra ufundowanie, a zakonników, teraz y na potym będących w nim, wyżywienie y sustentacya. Uchoway zaś Boże za zabronieniem y odebraniem stawu przerzeczonego całemu, by ztąd manasterowi y zakonnikom, w nim zostającym, ostatnia prawie nastąpiła zguba y ruina, obowiązujemy przy tym wodzonych, iak teraz, tak y na potym będących y zostających, osobliwie starostwa rzeczywistego ekonomów y administratorów, pod łaską naszą krolewską y utratą dzierzawy albo raczej tenuty, aby żadnego praeiudicium, aggravacyi, interessowania się do tego stawu y z młynem nie mając, wwyż monasterowi biesiadzkiemu nie czynili, ani się poważali czynić. Okolicznym zaś y postronnym, koło manastera zostającym y mieszkającym ludziom kamienieckim, z starostwa rzeczywistego, osobliwie dobrusińskim chłopom, iako dziedzicznym poddanym naszym, pod utratą całych [// 111] substancyi y dóbr ich, oraz pod surowym y ciężkim karaniem surowie zakazujemy, aby się nie ważyli w stawie przerzeczoneym biesiadzkim ani więcierzów stawieć, ani iakimkolwiek sposobem ryb zławiać y żadney przeszkody albo napasci czynić y na to się zawodzić, co by było z krzywdą y szkodą manasterza biesiadzkiego, wolno zaś będzie zakonnikom manasterza biesiadzkiego takowych sprzeciwiających się poddanych woli

wyrażney naszej zabierać y do zamku żółkiewskiego dla odebrania zasłużoney kary z nich oddawać, wszelkie przy tym actus praw y przywileiow, konsensów y cessyi, iak przez najmilsza rodzicielkę naszą, tak przez nas samych, iako obszernicy w sobie de datis annis & actibus w oryginałach opiewaią opisane y expedyowane, nadane z łaski naszej, powagą y mocą naszą krolewską stwierdzamy, zmacniamy y approbuiemy one, wiecznego a nieodmiennego waloru mieć chcąc, na co się dla lepszej wiary, wagi y pewności ręką naszą podpisawszy, pięczęć koronną przycisnąć rozkazalismy.

Dan w Żółkwi dnia dwudziestego pierwszego miesiąca stycznia roku Pańskiego tysiąc sześćset ósmdziesiąt dziewiątego, panowania naszego ósmnastego roku. Jan Krol. Konstantyn krolewicz Polski. Sigillum maioris cancellariae regni filulo¹ serriceo appensum.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 575. Оп. 1. Спр. 247. С. 98–111.

Документ № 2

1694 р., травня 12, Кам'янка Волоська

*Дозвіл річицького старости Анджея Жечицького братії монастиря в Бесідах
перекрыти став між монастирем та селом Кам'янка Волоська*

Donoszę do wiadomości wszem wobec y kazdemu zosobna, komu wiedzieć będzie należało. Iz wielebny ociec Irophtey Morozowiec, humen manasteru biesiadeckiego, chcąc tak na przysługę boską, iako tez na wyzywienie pomienionego manasteru officij sui zostawic pamiątkę, starał [// 2062] się usilnie o to, aby mógł na gruntach jego krolewskiej m[os]ci biesiadeckich, manasterowi conferowanych, do włosci jego krolewskiej mosci Żółkiewskich² należących, staw zastawic y na tym że młyn fundowac, dla wygody swoiey. A ze biesiadeckie grunta y granice z gruntami Kamianki Wołoskiej ztykaią się, zaczym dla zalania gruntow kamienieckich pomienionego stawu zastawiac y mlyna fundowac nie mógł, dla wiecznych kłotni z poddanymi kamienieckimi, przeto na usilne staranie y prozby iego, brzegu wsi Kamionki Wołoskiej udzielic y pozwolic do zastawienia stawu umyslilem, iakoz ninieyszym pisaniem moim pozwalam y udzielam, takimi iednak obwarowawszy condycyami.

A naprzod, aby przy jegomosci panu dzierzawcy wsi Kamianki Wołoskiej y przy widzu jegomosci pana podstarosciego żółkiewskiego, kopce albo raczey pale, który dy (!) kamieniecka granica idzie, pozabiiac, zeby potym przez zalania stawu granica zatracona nie była.

Druga, aby ludzi tych, ktorym woda grunta pod siebie zabierze y zaleie, uspokoic y ukontentowac wiecznie, przy jegom[os]ci panu dzierzawcy, postanowiwszy z nimi certum quantum, albo im zapłacic, albo dac assekuracją zapłacenia, zeby sobie potym zadnego praetextu, ani krzywdy w tym nie kładli y nie klocili się.

Trzecia, aby poddani wsi Kamianki Wołoskiej w pomienionym młynie nie melli (!), co iezely by sie miało co pokazac dokumętnie raz y drugi, tedy wolno będzie ten staw rozkopywac sub hac praecautione conditione.

Czwarta, aby gorzałki na [// 2063] szynk nie kurzyc, ani iey szynkowac.

¹ Так у документі, вірно filo.

² Так у документі, вірно żółkiewskiej.

Piąta, aby lasow pobliszszych manasterowi kamienieckich nie pustoszyli, ani zadnego praetextu do nich sobie nie kladli, pod zakładem grzywien sta, iezeli by się pokazało, zeby las iaką ruinę cierpiec y ponosic miał.

Co się zas tknie części tey, ktora na dwor kamieniecki względem zalania gruntow isc ma, do naprawy tey chrostow z lasu kamienieckiego udzielac obiecuie, to iednak za kwitem dworu kamienieckiego byc ma do kazdego spustu, na naprawy upustu. Czynszow zadnych, poniewasz poddanych kamienieckich uspokoili y ukontentowali, płacic z zalanych gruntow pomieniony manaster nalezec nie będzie. W nagrode ktorych gruntow pomieniony manaster na kazdy spust dworowi kamienieckiemu złotych polskich pułtrzeciasta oddawac submituie się, co pod odpadnieniem od stawu dotrzymac będzie powinien, waruiąc to pomienionemu manasterowi, ze zadney praepedycyi od poddanych wsi Kamianki miec nie będzie, ktorey to zabiezaiąc (!) winy grzywien pięcdziesiąt zakładam na kazdego. Ktorybykolwiek więcierze w tym stawie wazyc się miał, taki surowy karany będzie y winy założone popadac: owo z[...] wszelkie złe sposoby, przez ktore pomieniony manaster iaką krzywdę cierpiął, iezeli by się na ktorego pokazał, surową kare obiecuie, a pomieniony manaster w iako nayspokoiniejszey zachowuie posessyi. Ktore to condycię poniewaz ociec [// 2064] humen dobrowolnie acceptuie y dotrzymac obowiazuie się. Zaczym ia, tak pomienionemu humenowi, iako tez successorom iego, moim y następcom moich imieniem dotrzymac assekuruie się, to dokładaiąc, ze do naprawy upustow, ile potrzeba będzie gwałtowna, ludzi dac obiecuie, w czym dworowi donosic się mają, co obedwie stronie dotrzymac obowiazuiemy się vigore scripti huius. Na co dla lepszey wiary y wagi, ręką własną podpisawszy, pieczęcią moią stwierdzam.

Dan w Kamiance Wołoskiey duodecimo maii millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto anno. Andrzey Rzeczycki, chorąży grabowiecki, starosta rzeczycki. Appendicis uero manu propria eiusdem magnifici capitanei adscriptae, tenor talis. Ludzi do pomocy zastawienia stawu albo zachoway Boze zerwanta proportionaliter dac powinien będę y na upusty drzewa, ktore na inszą potrzebę obracac nie powinni będą, tylko na iedne upustu naprawę. Idem qui supra, Andrzey Rzeczycki. Locus sigilli. Post cui[us] ingrossationem originale eiusdem idem religiosus offerens ad se recepit et de recepto off[iciu]m p[rae]sens quietauit.

Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 9. Оп. 1. Спр. 467. С. 2061–2064.

1. Ваврик М. Нарис розвитку і стану Василянського чина XVII–XX ст.: топографічно-статистична розвідка. Рим, 1979. 217 с.

2. Коссак М. Короткій поглядь на монастири и на монашество руске, ѓть заведеня на Руси вѣри Христовой ажъ по нынѣшное время. *Шематизмъ Провинціи Св. Спасителя Чина св. Василя Великого въ Галиціи, уложенъ по капитуль отбувшійся въ монастырь св. Онуфрейскѡмъ во Львовѣ дня 24 и 25 Липця 1866*. Львовъ, 1867. С. 35–351.

3. Крип'якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині: спроба каталогу. *Записки ЧСВВ*. Жовква, 1926. Т. 2. № 1–2. С. 70–104.

4. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України: історичні мандрівки. Вид. 2-ге, випр. та доповн. Львів, 2005. 199, [1] с., [9] арк. схем.

5. Петрушевич А. Сводная Галицко-Русская летопись съ 1600 по 1700 годъ. Львовъ, 1874. Т. 1. 700 с.
6. Пшик В. Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII–XVIII ст.: каталог-інформатор. Львів, 2008. 238 с.
7. Слободян В. Жовківщина. Жовква; Львів; Балтимор, 1998. Т. 5: Історико-архітектурні нариси церков. 185, [2] с.
8. Слободян В. Церкви України: Перемиська єпархія. Львів, 1998. 863 с.
9. Хохонь М. Формування оборонних споруд монастирів Західної України у XVII–XVIII століттях: дис. ... канд. архітектури: 18.00.01. Львів, 2018. 249 с.
10. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУ, м. Львів). Ф. 9. Оп. 1. Спр. 467 (Чистова книга донесень, 1694 р.). 1382 с.
11. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 19 (Йосифінська метрика). Оп. 19 (Жовківський циркул). Спр. 28 (Грунтові метрики поземельного прибутку, описи земельних границь громади, правила фасювання нив, сумарії та ін. документи сс. Добрусин (Добросин), Бесіди, 1787–1788 рр.). 326 арк.
12. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 134 (Колекція документів про шляхетські маєтки на території Руського, Волинського, Подільського та інших воєводств). Оп. 2. Спр. 894 (Акти розмежування королівських маєтків за 1631–1635 рр., люстрація Яворівського староства за 1765 р.). 20 арк.
13. ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 575 (Становий комітет, м. Львів). Оп. 1. Спр. 247 (Книга запису привілеїв польських королів і австрійських імператорів наданих містам, церквам, монастирям та шляхтичам, 1780–1887 рр.). 307 с.
14. Galizien und Lodomerien (1779–1783) – First Military Survey. URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia/?layers=144&bbox=2658094.346675377%2C6475091.865178487%2C2664538.9436226706%2C6477127.001056581> – Назва з екрану.
15. Gąsiorowski S. Sobieska z Daniłowiczów Teofila Zofia (1607–1661). *Polski Słownik Biograficzny*. Warszawa-Kraków, 1999–2000. Т. XXXIX/3, XXXIX/4. Zesz. 162, 163. S. 479–481.
16. Ujma M. *Latyfundium Jana Sobieskiego 1652–1696*. Opole, 2005. 454, [1] s.

References

1. Vavryk, M. (1979). *Narys rozvytku i stanu Vasyliians'koho chyna XVII–XX st.: topohrafichno-statystychna rozvidka* [Essay on the development and state of the Basilian order of the 17th – 20th centuries: topographic and statistical exploration], Rym, 217 (in Old Ukr.).
2. Kossak, M. (1867). *Korotkij pohliad na monastyry y na monashestvo ruske, ot zavedenia na Rusy very Khrystovoy azh po nyneshnoe vremia* [A brief look at monasteries and Ruthenian monasticism, the establishment of the faith of Christ in Rus to this day], *Shematyzm Provintsyi Sv. Spasytelia Chyna sv. Vasyliia Velykoho v Halitsyi, ulozhenyj po kapitule otbuvshojia v monastyre sv. Onufrejskom vo L'vove dnia 24 y 25 Lyptsia 1866*, L'viv, 35–351 (in Ukr.).
3. Krypiakevych, I. (1926). *Serednevichni monastyri v Halychyni: sprobа katal'ogu* [Medieval monasteries in Galicia: an attempt at a catalog], *Zapysky ChSVV*, (2, 1–2), 70–104 (in Ukr.).
4. Matsiuk, O. (2005). *Zamky i fortetsi Zakhidnoi Ukrainy: istorychni mandrivky* [Castles and fortresses of Western Ukraine: historical travels], vyd. 2-he, vypr. ta dopovn., L'viv, 199, [1], [9] (in Ukr.).

5. Petrushevych, A. (1874). Svodnaia Galitsko-Ruskaia letopis' s 1600 po 1700 god [Consolidated Galician-Ruthenian chronicle from 1600 to 1700], L'vov, (1), 700 (in Old Rus.).
6. Pshyk, V. (2008). Ukripleni mista, zamky, oboronni dvory ta inkastel'ovani sakral'ni sporudy L'vivschyny XIII–XVIII st.: katalog-informator [Fortified cities, castles, defensive courtyards and cascaded sacred buildings of Lviv region of the 13th – 18th centuries: catalog-informant], L'viv, 238 (in Ukr.).
7. Slobodian, V. (1998). Zhovkivschyna [Zhovkva region], Zhovkva; L'viv; Baltymor, (5: Istoryko-arkhitekturni narysy tserkov), 185, [2] (in Ukr.).
8. Slobodian, V. (1998). Tserkvy Ukrainy: Peremys'ka ieparkhiia [Churches of Ukraine: Diocese of Peremyshl], L'viv, 863 (in Ukr.).
9. Khokhon', M. (2018). Formuvannia oboronnykh sporud monastyriv Zakhidnoi Ukrainy u XVII–XVIII stolittiakh [Formation of fortifications of monasteries of Western Ukraine in the 17th–18th centuries]: dys. ... kand. arkhitektury: 18.00.01, L'viv, 249 (in Ukr.).
10. Galizien und Lodomerien (1779–1783) – First Military Survey. Retrieved from <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-galicia/?layers=144&bbox=2658094.346675377%2C6475091.865178487%2C2664538.9436226706%2C6477127.001056581> (in Eng., Ger.).
11. Gąsiorowski, S. (1999–2000). Sobieska z Daniłowiczów Teofila Zofia (1607–1661) [Sobieska nee Daniłowicz Teofila Zofia (1607–1661)], *Polski Słownik Biograficzny*, Warszawa-Kraków (XXXIX/3, XXXIX/4; 162, 163), 479–481 (in Pol.).
12. Ujma, M. (2005). Latyfundium Jana Sobieskiego 1652–1696 [Jan Sobieski's Latyfundium of 1652–1696], Opole, 454, [1] (in Pol.).